

Ewa Poleszak
Biblioteka Pisarzy Towarzystwa Jezusowego
Warszawa

Wdrażanie formatu USMARC w bibliotekach Federacji FIDES

Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES powstała w celu koordynacji prac związanych z jednolitym systemem komputerowego katalogowania książek w swoich bibliotekach. W 2001 roku minęło 10 lat od powołania Federacji przez grupę bibliotek kościelnych, które zainicjowały stosowanie wspólnego programu bibliotecznego MAK (Małe Automatyczne Katalogi). Program ten jest stosowany z powodzeniem przez Biblioteki zrzeszone w Federacji (jest ich blisko 100), ale również przez kilkaset bibliotek publicznych.

Program MAK ma zastosowanie do katalogowania wydawnictw zwartych i ciągłych. Wprowadzanie danych odbywa się w formacie MARC-BN stosowanym przez Bibliotekę Narodową, który nieznacznie został zmodyfikowany dla potrzeb bibliotek FIDES. Przyjęcie tego samego formatu było korzystne dla bibliotek, gdyż zobligowało bibliotekarzy do jednolitego sposobu wypełniania pól i podpól dla katalogowego opisu książek. Ponadto dawało bibliotekom możliwość przejmowania gotowych opisów z „Przewodnika Bibliograficznego” Biblioteki Narodowej. Stosowanie wspólnego jednolitego formatu przez biblioteki Federacji umożliwiło wymianę opracowanych w tym samym formacie baz danych między bibliotekami, kopiowanie dla własnych potrzeb rekordów książek sporządzonych przez inne biblioteki Federacji oraz udostępnianie gotowych baz bibliotek kościelnych na dyskach CD-ROM.

Od 1993 roku największe biblioteki w Polsce wykorzystujące oprogramowanie VTLS rozpoczęły stosowanie nowego formatu USMARC. Biblioteka Narodowa również wprowadziła ten format w opisach „Przewodnika Bibliograficznego”. Format USMARC jest formatem, który stosuje Biblioteka Kongresu i udostępnia swoje bazy użytkownikom na całym świecie. Prace nad przystosowaniem tego formatu do opisu druków zwartych i wydawnictw ciągłych dają zadowalające efekty, dlatego wiele znaczących w świecie bibliotek uznało ten format za obowiązujący. W Polsce format USMARC został również uznany za standard narodowy.

Biblioteki kościelne dostrzegają potrzebę dostosowywania zasad katalogowania swoich zasobów do upowszechniającego się formatu USMARC. Nie możemy pozostać „na bocznym torze”, dlatego konieczne jest stopniowe, przestawianie się bibliotek zrzeszonych w Federacji FIDES na nowy format opisu druków zwartych, a w przyszłości również wydawnictw ciągłych. Takie działanie jest konieczne, gdyż pozwoli nam na współpracę z bibliotekami, które stosują format USMARC w swoich bibliotekach oraz zmobilizuje do przestrzegania obowiązujących obecnie norm i zasad opisu druków zwartych i ciągłych. Możliwe będzie przejmowanie od innych gotowych opisów udostępnianych w formacie USMARC oraz zapewni dalsze korzystanie z opracowanych opisów dla „Przewodnika Bibliograficznego”. Niezwykle cenna dla bibliotek FIDES byłaby możliwość korzystania z Kartoteki Haseł Wzorcowych, które konsorcjum bibliotek VTLS jest gotowe nam udostępniać. Powinniśmy też pomyśleć o tej części zasobów naszych bibliotek, które znajdują się tylko w katalogu kartkowym, a które też należałoby przetworzyć na formę elektroniczną. Upowszechnianie się w polskich bibliotekach formatu USMARC stwarza realną możliwość wymiany baz danych między bibliotekami i ułatwi retro-konwersję zasobów bibliotecznych.

Pierwszym krokiem, który trzeba wykonać przy wdrażaniu formatu USMARC jest przeprowadzenie konwersji baz bibliotek FIDES z obecnego formatu do formatu USMARC. Dział

Przetwarzania Danych Biblioteki Narodowej posiada program konwertujący, który wykorzystywano przy konwersji danych „Przewodnika Bibliograficznego” do formatu USMARC. Ponieważ format bibliotek FIDES różni się nieco od formatu MARC-BN, więc trzeba było uwzględnić te różnice przy modyfikacji programu konwertującego. W trakcie nanoszenia poprawek program był testowany na bazach kilku bibliotek kościelnych (Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu, Biblioteki Teologicznej „Bobolanum” w Warszawie, Biblioteki Pisarzy Towarzystwa Jezusowego w Warszawie i Biblioteki Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie). Chodziło o uwzględnienie w programie konwersji tych pól i podpól, które zostały wprowadzone w bibliotekach zrzeszonych w FIDES, aby w wyniku konwersji nie utracić istotnych danych.

Jeśli rekordy bibliograficzne książek były prawidłowo wypełnione, to program konwersji automatycznie przesuwa zawartość pól i podpól z formatu MARC-BN do odpowiednich pól i podpól w formacie USMARC. A oto wykaz pól w formacie MARC-BN (pierwsza kolumna) i odpowiadające im pola w formacie USMARC (druga kolumna), do których przenoszona jest zawartość pól. Obok numerów pól w formacie USMARC podane są ich nazwy.

<u>Format MARC-BN</u>		<u>Format USMARC (numer i nazwa pola)</u>	
001	=>	001	Numer kontrolny rekordu
002	=>	002	Dane zakodowane
010 ; 230	=>	020 ; 920	Numer ISBN
020	=>	015	Numer Bibliografii Narodowej
040	=>	041	Język dokumentu
100	=>	100 ; 700	Nazwa osobowa - hasło główne ; dodatkowe
110	=>	110 ; 710	Nazwa ciała zbior. - hasło główne ; dodatkowe

120	=>	111 ; 711	Nazwa imprezy - hasło główne ; dodatkowe
130 ; 131	=>	130	Tytuł ujednolicony - hasło główne
200 ; 201	=>	245	Strefa tytułu i oznaczenia odpowiedzialności
205	=>	250	Strefa wydania
206	=>	254	Określenie materiału muzycznego
207	=>	255	Skala mapy
210	=>	260	Strefa adresu wydawniczego
215	=>	300	Strefa opisu fizycznego
225	=>	440 ; 490	Strefa serii i książki wielotomowej
226	=>	440	Strefa serii i książki wielotomowej
227	=>	440 ; 490	j.w.
228	=>	440 ; 490	j.w.
300	=>	501	Uwaga dotycząca prac współwydanych
311	=>	500	Uwaga ogólna
325	=>	504	Uwaga dotycząca bibliografii załącznikowej
380	=>	930	Uwaga biblioteczna
600	=>	600	Hasło przedmiotowe - nazwa osobowa
600	=>	610	Hasło przedmiotowe - nazwa ciała zbiorowego
600	=>	630	Hasło przedmiotowe - tytuł
600	=>	650 ; 651	Hasło przedmiot. - nazwa pospolita ; geograficzna
603	=>	903	Skróty do Biblii
610	=>	692	Słowa kluczowe
612	=>	912	Numeracja biblioteczna
615	=>	915	Hasło odsyłacza

680	=>	080	UKD
700	=>	700	Nazwa osobowa - hasło dodatkowe
710	=>	710	Nazwa ciała zbiorowego - hasło dodatkowe
720	=>	711	Nazwa imprezy - hasło dodatkowe
993	=>	923	Dane biblioteczne
999	=>	999	Liczba kart

W powyższym zestawie pól w formacie MARC-BN brak pola 132 - hasło „Pseudo-tytuł”. Pole to zostało pominięte w programie konwersji, gdyż zgodne z obowiązującą normą nie tworzy się takiego hasła. Pola tego nie było w formacie MARC-BN i nie można go wprowadzać w formacie USMARC. Jak pamiętamy pole 132 tworzone było z powtórzenia pierwszych wyrazów tytułu właściwego.

Odrębnego omówienia wymaga pole 224, które wykorzystywane było do opisu tomu dzieła wielotomowego. W formacie USMARC nie ma takiego pola, co więcej nie ma możliwości opisu książki wielotomowej na dwu poziomach. Obowiązuje zasada, że dla każdego tomu książki wielotomowej należy utworzyć odrębny rekord. Aby nie utracić danych dotyczących dzieł wielotomowych opisywanych na dwu poziomach trzeba było zmodyfikować program konwersji. W wyniku konwersji pole 224, które jest polem powtarzalnym zostaje przeniesione pod tą samą nazwą do nowej struktury formatu USMARC. Jest ono przeniesione w niezmienionej postaci (wraz z podpolami) tymczasowo, gdyż wymaga opracowania zgodnie z obowiązującymi zasadami katalogowania, a samo pole 224 musi zostać zlikwidowane. W praktyce będzie to oznaczać, że np. z jednego rekordu książki 5-tomowej, który znalazł się w formacie USMARC, należy utworzyć 5 odrębnych rekordów i ręcznie je poprawić.

Biblioteki, które wcześniej rozpoczęły opisywanie dzieł wielotomowych na jednym poziomie będą miały po konwersji

mniej rekordów z polem 224 do ręcznego poprawiania. Niektóre biblioteki wykorzystywały pole 227 zamiast pola 224 do opisu tomu dzieła wielotomowego na jednym poziomie. Jeśli pole 227 było prawidłowo wypełniane, to program konwersji automatycznie przenosi zawartość tego pola do odpowiednich pól w formacie USMARC. Przy testowaniu programu konwersji na bazach wspomnianych wcześniej bibliotek okazało się, że ok. 4% bazy w każdej bibliotece, to są rekordy zawierające pole 224 (lub jego wielokrotność).

W wyniku konwersji baza konkretnej biblioteki będzie zawierała te same rekordy skatalogowanych książek, ale uporządkowane w nowym formacie USMARC. Struktura budowy rekordu w nowym formacie jest zbliżona do dotychczas stosowanej, więc nie powinna powodować większych trudności. Zasadnicza różnica dotyczy wprowadzenia w formacie USMARC wskaźników. W programie konwersji uwzględniono automatyczne wpisywanie paru wskaźników, ale nie zawsze będzie to wpis prawidłowy. Program MAK nie ma funkcji pozwalającej na wykorzystywanie informacji zawartych we wskaźnikach, dlatego na razie nie będziemy ich poprawiać czy dopisywać w skonwertowanych bazach. Natomiast trzeba pomyśleć o wprowadzaniu wskaźników, gdy rozpoczniemy katalogowanie nowych pozycji w formacie USMARC oraz przejmowanie gotowych opisów od bibliotek stosujących ten format. Nie powinniśmy pomijać wskaźników, gdyż w przyszłości mogą okazać się nam potrzebne.

Ostatnia sprawa związana z konwersją dotyczy wpisywania obowiązkowych znaków umownych: nawiasów, przecinków, kropek itp. Jeśli opisy książek zostały prawidłowo sporządzone, to program konwertujący wprowadza automatycznie znaki umowne w odpowiednie miejsca.

W tym artykule nie poruszamy spraw związanych z opracowywaniem książek w formacie USMARC. Zainteresowanych katalogowaniem odsyłamy do artykułu Doroty Górskiej pt. „Katalogowanie książek w bibliotekach Federacji FIDES w oparciu o format USMARC” zamieszczonego w Biuletynie FIDES, nr 1-2/2000, ss. 179-233. Informacje

zawarte w tym artykule są bardzo cenną pomocą i wskazówką dla bibliotek Federacji FIDES. Niektóre sprawy zasygnalizowane w w/w artykule są propozycjami, które wymagają dalszego dopracowania i ujednoczenia. Dlatego zanim rozpoczniemy katalogowanie nowych pozycji w formacie USMARC potrzebne są pewne wspólne ustalenia.

Pierwsza sprawa, którą chcemy zasygnalizować dotyczy Kartoteki Haseł Wzorcowych. Nie byliśmy w stanie sami utworzyć od podstaw kartoteki wzorcowej, a konsorcjum VTLS udostępnia nam ich aktualizowaną kartotekę haseł. I tu pojawia się pytanie: W jaki sposób będziemy korzystać z KHW jako biblioteki FIDES, gdyż w dużym stopniu zależy to od naszych możliwości technicznych. Wydaje się zasadne, aby w oparciu o KHW bibliotek VTLS stopniowo ujednoczać hasła w MAK-owych bazach naszych bibliotek, aby nie odbiegały od wzorcowych. Podobnie powinniśmy postępować przy wprowadzaniu do baz komputerowych nowych pozycji książkowych.

Następna sprawa dotyczy wpisywania wskaźników przy opracowywaniu rekordów w USMARC. Wskaźniki umieszczane są na początku niektórych pól nadając im określone znaczenie. Wskaźniki sterują więc określonymi polami, przed którymi są umieszczone. Ponadto sterują innymi polami, np. kierują dane do indeksów, porządkują obcojęzyczne hasła w indeksach (pomijanie rodzajników), wybierają pewne dane przy wydrukach itd. Wskaźniki działają więc w jednym lub kilku polach porządkując opis. W programie MAK nie ma jednak funkcji obsługującej wskaźniki, jak jest to możliwe przy oprogramowaniu VTLS. Pomimo to program MAK też posługuje się wskaźnikami do niektórych operacji, np. do sporządzania wydruków, przy imporcie i eksporcie danych do zbioru tekstowego oraz przy przejściu na inny program. Biorąc to pod uwagę jest zasadne, aby wprowadzać wskaźniki przy katalogowaniu nowych pozycji w formacie USMARC.

Kolejna sprawa to obowiązek wpisywania w formacie USMARC znaków umownych (przecinków, średników, kropek itp.). Propozycja zawarta w podanej wcześniej publikacji Doroty

Górskiej (por. s. 183) dotyczy pojawiania się znaków umownych na ekranie lub na wydrukach kart. Nam jednak chodzi o to, aby znaki umowne nie tylko były widoczne na ekranie, ale również aby były wprowadzane do wypełnianego rekordu. Jeśli będziemy przejmować gotowe opisy z bibliotek stosujących format USMARC, to będą one zawierały znaki umowne i wskaźniki. Dlatego też sami powinniśmy być konsekwentni i również wpisywać potrzebne znaki umowne. Pamiętajmy o tym, aby nie odchodzić od ustalonych zasad, jakie obowiązują biblioteki wykorzystujące format USMARC.